

Cioran, extazul si scepticismul

Timisoara, 4 Mai 2012

Expunerea de azi de la Universitatea de Vest din Timișoara are loc aproximativ în perioada în care ar fi urmat să se desfășoare întâlnirea internațională anuală Cioran de la Sibiu. Deoarece aceasta nu mai are loc prezint aici câteva din ideile ce erau dedicate acestei manifestări.

După ce anul trecut în mai am participat la reuniunea comemorativă de la Sibiu am scris o scurtă cronică a acestui eveniment intitulată **“Chin, extaz și nebunie înaltă în sec.XX; cronica a trei zile prilejuite de comemorarea centenarului nașterii lui Cioran, povestită de un psihopatolog”**. Ceea ce m-a determinat să scriu acest text a fost redusul răsunet în viața culturală românească a evenimentului centenar. Întâlnirea de anul trecut s-a ținut itinerant la Sibiu, Cisnădioara și Rășinari iar câteva din manifestările ei le-am menționat în carte, inclusiv o scurtă întâlnire cu Ica Cioran în Sibiu, soția lui Relu, fratele lui Emil Cioran.

Faptul că am ales tema scepticismului pentru abordarea lui Cioran din acest an, are și o motivație personală. În anii 70 ai secolului trecut, soția mea Maria Lăzărescu, absolvent de Filosofie la București și cadru didactic de predare, a început o teză de doctorat cu titlul : “Semnificația culturală a scepticismului”. Subiectul era inedit deoarece scepticismul filosofic s-a preocupat de gnoseologie și morală și nu de vre-o semnificație culturală. Deoarece la începutul anilor 80 eram într-o relație intelectuală destul de apropiată cu Constantin Noica, acesta vizitându-ne la Timișoara a discutat cu soția mea, propunându-i să medieze o legătură cu Cioran, pe tema tezei sale. Mersul evenimentelor a fost însă de așa natură încât proiectul nu s-a realizat. Referatele tezei au fost însă scrise. Ulterior a decedat și Noica și Cioran și Maria Lăzărescu. Anul acesta, am scos din sertare materialele ei de lucru și m-am gândit ce ar fi discutat cu Cioran pe marginea temei ce și-o alesese. Încerc să comentez acum pe scurt ce probleme cred că ar fi putut să apară în discuție. Abordarea pe care o fac în prezent mă privește însă doar personal. Pe atunci, la începutul anilor 80, noi nu cunoșteam opera lui Cioran în ansamblu. În plus, eu sunt marcat într-un fel de teza ce am susținut-o în cartea mea de anul trecut, privitor la rolul fundamental pe care l-a avut extazul în constelația trăirilor ce susțin discursul cioranian.

Relecturarea de anul trecut a operei sale m-a făcut să consider că Cioran este un autor tematic, ce de-a lungul scrierilor sale urmărește o idee care se precizează în textele publicate în limba franceză. Doctrina în speță se referă la sfârșitul istoriei și a existenței în timp a omului, în perspectiva viziunii biblice a creației și alungării din rai. Se profilează astfel două direcții în care el întâlnește scepticismul. Cea care derivă din trăirile sale fundamentale, limitate ca număr, dar în cadrul cărora îndoiala ocupă un loc deosebit . Iar pe de altă parte viziunea sa

istorică, atașată ideii ciclice, care-l face să comenteze scepticismul ca o caracteristică a sfârșiturilor crepusculare a culturilor. Expunerea ce urmează va avea în vedere intersecția dintre aceste două perspective. Ambele se articulează cu extazul care este experiența sa centrală, nucleară, care-i ghidează întreaga operă.

*

*   *   *

Voi începe cu prima sa lucrare publicată la 22 ani **“Pe culmile disperării”**. În această carte din tinerețe, Cioran se declară cu insistență sceptic, chiar cu ocazia invocării la începutul cărții a experienței sale extatice. Citim :

“Nu știu ce sens poate avea într-un spirit sceptic pentru care lumea aceasta este o lume în care nu se rezolvă nimic, prezența celui mai formidabil extaz, a celui mai revelator și mai bogat, a celui mai complex și mai periculos, extazul rădăcinilor ultime ale existenței. Nu câștigi în acest extaz nici un fel de certitudine explicită sau o cunoaștere definită, dar sentimentul unei participări esențiale este atât de intens încât debordează toate limitele și categoriile cunoașterii obișnuite.”(pg.56)

Cioran se considera sceptic deoarece simte că se îndoiește de toate :

“Mai este ceva pe acest pamânt care să nu poată fi pus la îndoială, în afară de moarte, singurul lucru sigur în această lume? A te îndoii de toate și a trăi totuși, iată un paradox, care este unul din cele mai tragice, deoarece îndoiala este mult mai puțin intensă și încordată decât disperarea. Nu este caracteristic faptul că tipul cel mai frecvent de îndoială este cel cerebral, unde prin urmare participă omul numai cu o parte din ființa sa, în deosebire de participarea totală și organică din disperare?”(pg.59)

După cum se poate constata, îndoiala nu-l conduce pe Cioran la pace interioară, la “ataraxie” ci se asociază cu disperarea. De fapt ea se înscrie într-o suită de trăiri fundamentale pe care extazul, cu intensitatea sa de trăire

extraordinară, le lasă în urmă, ca o consecință .Acestea sunt: vidul, golul interior, uscarea sufleteasca, plictisul, detașarea de lume, singurătatea cosmică, suferința trupului, disperarea și ,nu in ultimul rand,îndoiala.

Îndoiala pe care o trăiește Cioran acum are o condiționare strict interioară, rezultând din detașare,din neaderența la lume :

“Suntem atât de separați de toate”.

“Nu știm absolut deloc pentru ce trebuie să facem ceva în lumea aceasta, pentru ce trebuie să avem prieteni și aspirații, speranțe și visuri”.

“Munca e un blestem. Iar omul a făcut din acest blestem o voluptate”.

“Pentru a trezi lumea modernă la viață ar trebui scris elogiul lenei”.....”Este infinit mai mult simț metafizic într-un om leneș decât într-unul activ”.

“Cum aș vrea ca într-o zi toți oamenii cu ocupații sau cu misiuni, căsătoriți sau nu, tineri sau bătrâni, femei și bărbați, serioși sau superficiali, triști sau veseli, să părăsească locuința și birourile lor și renunțând la orice fel de datorii și obligații, să iasă în stradă și să nu mai facă nimic”.

Se anunță aici o temă ce va persista toată viața, cea a refuzului acțiunii și a elogiului lenei. Această atitudine, care e solidară cu cele deja menționate, e importantă pentruu subiectul nostru.Caci inacțiunea, refuzul de a se angaja în treburie cetății și chiar mai mult, în relațiile cu ceilalți, îl apropie pe Cioran de vechii sceptici.

Si alte trăiri fundamentale din recuzita celor ce apar ca o consecință a extazului sunt dezvoltate în această carte: centrarea pe propriul eu, inapetența pentru viața ce conduce la ideație suicidară, veghe, luciditatea. Dar noi ne vom întoarce la îndoială. În **“Pe culmile disperării”** putem citi :

“Nu știi ce e bine și ce e rău; ce e permis și ce nu e permis; nu pot condamna și nu pot lăuda. Nu este nici un criteriu valabil în această lume și nici un principiu consistent. Mă miră faptul că unii se mai preocupă de teoria cunoașterii. Dacă aș fi sincer ar trebui să mărturisesc că puțin îmi pasă de relativitatea cunoașterii noastre, căci lumea aceasta nu merită s-o cunoști. Am adesea senzația unei

cunoașteri integrale care epuizează întreg conținutul lumii, pentru ca altă dată să nu pricep nimic din tot ce se învâрте în jurul meu.”pg 76)

Textul indică oscilația dintre perioadele de plenitudine extatică – “moment în care am impresia că înțeleg totul” – și celelalte perioade, în care se derulează vidul sufletesc, plictisul și îndoiala, în cursul carora nu-l mai pasa de relativitatea cunoașterii noastre. Această oscilație Cioran o va menționa și în textul asupra îndoielii care cenzurează cartea “**Căderea în timp**” în capitolul intitulat “Poate fi demonul sceptic?”

Revenind la “**Pe culmile disperării**” putem citi în alte capitole ale cărții :

“Până astăzi nimeni nu a putut spune ce e bine și ce e rău...Aș iubi o lume în care n-ar exista nici un criteriu, nici o formă și nici un principiu, o lume a absolutei indeterminări”.(pg.96).

“Sunt plictisit de cultură și de istorie; mi-e aproape imposibil să mai particip la frământările lumii istorice, la idealuri și aspirații temporale. Istoria este ceva ce trebuie depășit. Și nu pot depăși istoria decât atunci când trecutul, prezentul și viitorul nu mai au pentru tine nici o importanță, când ți-e indiferent când și unde trăiești....Dacă timpul n-ar fi ireversibil, n-aș regreta deloc să trăiesc în orice epocă istorică...Vor fi mari creațiile oamenilor dar pe mine nu mă interesează. Nu găsesc eu o împăcare mai mare în contemplarea eternității? Nu om și istorie ci om și eternitate, iată un raport valabil în lumea în care nu merită nici să respiri”.(pg.103-104).

Si pasajul de mai sus e important pentru înțelegerea operei ulterioare a lui Cioran. Pe el nu-l interesează creațiile oamenilor; pe când scepticii tradiționali le studiau cu migală. După ce s-a lansat în Franța prin “**Tratatul de descompunere**”, opera sa ideatică de maturitate va comenta istoria prin trei cărți succesive, începând cu “Istorie și utopie”. În finalul acestei cărți publicată în Franța ce apare după 26 ani, de la debutul francez cu “**Pe culmile disperării**” se regăsește exact ideea menționată mai sus : atingerea eternității din clipele de extaz e mai

semnificativă decât derularea faptică a istoriei prin acțiunile ce duc la aparentul progres.

Autodefinirea lui Cioran ca sceptic în **“Pe culmile disperării”** se bazează pe înțelesul curent al termenului, care pune în prim plan faptul de a te îndoii de toate. Și nu pe o referință riguroasă la școala filozofică sceptică a antichității târzii. Aceasta promovează cercetarea și investigarea metodică, căutând să lămurească temeiul, criteriul ultimo pentru adevăr și atitudinea morală. Și neaga explicit posibilitatea identificării unui astfel de criteriu, opunându-se astfel filozofilor dogmatice. Îndoiala sistematică a scepticilor antici se baza deci pe o metodă și nu pe o trăire nemijlocită. Cioran știe acest lucru recunoscând caracterul intelectual al scepticismului de școală, diferit de frământările sale sufletești. Și totuși, cu toată ostilitatea declarată față de filozofie în genere, domeniu în care scepticismul s-a afirmat, el continuă să se afirme apropiat de scepticism. Opinem că motivele sale, care se vor decanta mai târziu, se corelează cu perspectiva culturală din care i-l înțelege.

*

*   *

Trecem sumar peste a doua carte însemnată pe care a publicat-o Cioran în limba română, **“Lacrimi și sfinți”**. E o lucrare fundamentală, dar ea vizează scepticismul doar indirect. În **“Lacrimi și sfinți”** Cioran abordează tema lui Dumnezeu, care a fost neglijată în **“Pe culmile disperării”**. Contextul este cel al religiei creștine dar autorul se detașează de creștinism, care-i apare prea lumesc, amestecat cu sânge, sudoare, patos și hiperexpresivitate zgomotoasă. Sfinții – și mai ales sfințele – sunt ilustrativi pentru acest histrionism. Dumnezeul pe care-l vizează Cioran e unul mai îndepărtat de lume, mai greu de circumscris. E păstrată

mitologia biblică a paradisului și căderii omului, sfinții plângând de fapt după paradisul pierdut. Acesta semnifică însă și eternitatea, distinctă de timp. Eternitate la care el avea acces, prin trăirile extatice. În zonele superioare se mai poate vorbi și de neființă și vid, Dumnezeu plasându-se la diverse nivele ierarhice. Acest Dumnezeu al lui Cioran este însă și un partener al Eului hipertrofiat al autorului care se afla într-un permanent conflict cu El. Raportarea la eternitate și la Dumnezeu se corelează acum nemijlocit cu trăirea vidului interior; și odată cu aceasta, cu plictisul și îndoiala. Cartea **Lacrimi și sfinți**, comentează mai ales plictisul. Istoria își face și ea apariția dar numai la orizont. E evocată astfel epoca finală a Romei, perioada în care se naște creștinismul. Această epocă va fi nucleul paradigmatic în jurul căruia se va mișca comentariul sau asupra istoriei.

Atenția acordată istoriei se exprimă în cărțile publicate de Cioran în limba franceză, începând cu **Tratat de descompunere**. Cartea începe cu o filipică împotriva ideologiilor care fanatizează oamenii, chemându-i să lupte pentru un unic adevăr. Dacă Cioran s-a manifestat toată viața împotriva acțiunii și a efortului productiv destinat progresului, el devine furibund când oamenii sunt chemați să să moară pentru o cauză colectivă, care declară că e în posesia adevărului și promite fericirea. Mijlocul secolului XX ,când apare cartea,era plin de astfel de ideologii, culminând cu fascismul și comunismul. Dar Cioran începe cu însăși ascensiunea creștinismului. În primul capitol el scrie:

“ În sine, orice idee este neutră, sau ar trebui să fie; dar omul o însuflețește, proiectându-și în ea flacăra și nebunia; impură, preschimbată în credință, ea se inserează în timp, capătă chip de eveniment: are loc astfel trecerea de la logică la epilepsie... Așa se nasc ideologiile, doctrinele și farsele însângerate. Idolatrii din instinct, convertim în absolut obiectele viselor și intereselor noastre. Istoria nu este decât o defilare de false Absoluturi, o succesiune de temple înalte unor pretexte, o înjosire a spiritului în fața

Improbabilului. Chiar când se îndepărtează de religie, omul îi rămâne aservit; străduindu-se din răputeri să făurească simulacre de zei, el îi adoptă apoi cu febrilitate. Orice intoleranță, orice intransigență ideologică sau prozelitism dezvăluie fondul bestial al entuziasmului. Când omul își pierde facultatea de a fi indiferent, el devine un asasin virtual; iar dacă își transformă ideea în zeu, consecințele sunt incalculabile.

Când refuzi să admiți că ideile pot fi schimbate între ele, sângele curge... Sub hotărârile ferme se înalță un pumnal; ochii înflăcărați prevestesc crima. Niciodată spiritul șovăitor, atins de hamletism, nu a fost primejdios; principiul răului rezidă în tensiunea voinței, în inaptitudinea pentru pacea desăvârșită, în megalomania prometeiană a unei rase îmbuibate de ideal care explodează sub presiunea convingerilor și care, pentru că a batjocorit îndoiala și lenea – vicii mai nobile decât toate virtuțile sale -, a apucat-o pe calea pierzării, a istoriei, amestec indecent de banalitate și apocalips... De aici rezultă fanatismul – tara capitală, care îi dă omului gustul eficacității, al profeției, al terorii – lepra lirică prin care molipsește sufletele, le supune, le sfărâmă sau le exaltă... Nu i se sustrag decât scepticii (sau leneșii și esteții), pentru că ei nu propun nimic, pentru că – adevărați binefăcători ai umanității – ei îi nimicesc prejudecățile și-i analizează delirul. Mă simt mai în siguranță lângă un Pyrrhon decât lângă un sfânt Paul, pentru bunul motiv că o înțelepciune ce rostește cuvinte de duh este mai blândă decât o sfințenie dezlănțuită.”(pg.1-3).

Scepticul, scepticismul, apare acum ca un antidot fata de fanatismului social. Această poziționare mută scepticismul din aria sa originară, gnoseologică și etică, într-una ideologică. Indiferența sceptică este solidara cu toleranța, în fața dezlănțuirii furibunde a celor care vor să impună adevărul lor tuturor oamenilor. Teza aceasta ne deschide un orizont spre semnificația culturală a scepticismului.

Toleranța democratică îi apare lui Cioran extreme de importantă în Europa mijlocului secolului XX. De aceea, el repetă insistent ideea :

“Cu excepția scepticilor ontici și a moraliștilor francezi, ne-ar fi greu să cităm un singur gânditor ale cărui teorii, în mod discret sau explicit, să nu-și fi propus să îl modeleze pe om”.

Faptul că scepticismul de școală a apărut la sfârșitul filosofiei grecești și a imperiului roman, i se pare lui Cioran semnificativ. Este finalul unui ciclu istoric de civilizație, o perioadă de crepuscul rafinat și de rafinement, lipsită însă de energie. Trăsături care numai bine fac loc venirii și instalării barbarilor și propagandei creștinismului, care-și unesc forțele și înving:

“Cum să nu iubești înțelepciunea tomnatecă a civilizațiilor moleșite și fezandate. Oroarea grecului și romanului din perioada târzie a Imperiului în fața prospețimii și a reflexelor hiperhoreene, izvora dintr-o repulsie față de barbaria plesnind de viitor și față de propria sănătate”

Mai putem citi :

“Scepticismul e confirmat de Istorie; totuși, ea nu este și nu trăiește decât călcându-l în picioare; nici un eveniment nu țâșnește din îndoială, dar toate considerațiile cu privire la evenimente duc la îndoială și o justifică”

În concluzie, **“Tratatul de descompunere”**, marchează plasarea de către Cioran a îndoielii sceptice în istorie așa cum reiese pregnant din paragraful Gânditori ai amurgului.

‘ Roma, la apusul ei, n-a moștenit de la Atena decât ecourile decadentei și resfrângerile secăturii. Când grecii își plimbau îndoielile de-a lungul și de-a latul Imperiului, clătinarea din temelii a acestuia și a filozofiei era un fapt virtual consumat. Toate întrebările pârând legitime, superstiția limitelor formale nu mai zăgăzuia dezmățul curiozităților arbitrare. Infiltrarea epicurismului și a stoicismului se săvârșea cu ușurință : morala înlocuia edificiile abstracte, rațiunea degradată devenea instrument al practicii. Pe străzile Romei mișunau cu felurite rețete de “fericire” epicurienii și stoicii, experți în înțelepciune, nobili șarlatani iviți la periferia filozofiei pentru a vindeca o oboseală incurabilă și generalizată. Dar terapeuticii lor îi lipseau mitologia și anecdotele straniei care, în bicisnicia universală, aveau să constituie vigoarea unei religii nepăsătoare la nuanțe,venită de mai departe decât ele. Înțelepciunea este ultimul cuvânt al unei civilizații care-și dă duhul, nimbul amurgurilor istorice, oboseala transfigurată în viziune asupra lumii.”

În acest paragraf Cioran precizează în plus faptul că el asimilează prezentul pe care-l trăiește, unei astfel de epoci:

“Găsindu-ne în punctul simetric al agoniei antice, pradă acelorași rele și sub povara unor iluzii la fel de ineluctabile, vedem cum marile sisteme sunt abolite de perfecțiunea lor limitată.” (...) “Cine nu se simte îndreptățit să afirme totul în golul care-l înconjoară, înainte ca lumea să piară în aurora unui absolut sau a unei noi negații? Un zeu amenință mereu la orizont. Suntem la marginea filozofiei, de vreme ce consimțim să-și dea duhul. Să avem grijă ca Zeul să nu se așeze în miezul gândurilor noastre, să ne păstrăm încă îndoielile...” (pg.88-89)

Această trimitere a problematicii îndoielii în orizontul crepusculului de istorie – a terminării timpului istoric – nu anulează îndoiala proprie subiectului, prima pe care Cioran a experimentat-o după intrarea în viață prin extaz. O îndoială ce se corelează cu lenea, cu opusul angajării prometeice în muncă și devenire. Astfel încât putem citi:

“Este evident că ne aflăm în lume pentru a nu face nimic”(pg.71).

“Trândavii înțeleg mai multe lucruri și sunt mai profunzi decât cei care se zbuțumă muncind: nici o muncă nu le limitează orizontul; născuți într-o veșnică duminică, ei privesc – și se privesc privind. Lenea e un scepticism fiziologic, îndoiala cărnii. Într-o lume împătimită în trândăvie, ar fi singurii care nu ar ucide.” (pg.38).

În rezumat:Scepticismul ce se manifestă în istorie, în istoria culturii și a gândirii, este specific amurgurilor crepusculare, a încheierii unui ciclu, așa cum a fost în cazul Romei antice. El cultivă rafinamentul și plictisul și lenea. Dar, inevitabil vin noii barbari care aduc un nou zeu, în care cred furibund și pe care îl impun cu fanatism și intoleranță. Prezentul – adică mijlocul secolului XX – este o astfel de vreme. Să fim atenți la vigoarea și sănătatea noilor zei ai barbarilor ce vin. Și să ne păstrăm lenea și îndoiala.

*

* *

Tema îndoielii e în mod explicit tratată de Cioran în Căderea în timp. E opera sa ideologică de maturitate, cea mai filosofică.

“Căderea în timp” rezumă concepția lui Cioran despre timpul Istoriei, privit din perspectiva concepției biblice.Încercăm și noi un rezumat al ideilor din carte.

În nediferențierea Paradisului omul trăia fără grijă. Dar creatorul, l-a conceput neliniștit și curios; iar apoi l-a incitat' interzicându-l să guste din pomul cunoașterii. Șarpele îndeplinește opera astfel încât paradisul e pierdut și omul

cade în timp, în istorie. Istoria înseamnă muncă și făptuire. Ea e însoțită de tot felul de rele, susținute de demiurgul cel rău și prometeic. Nostalgia Paradisului - care e solidar cu pomul vieții și cu eternitatea cea bună - e păstrată și actualizată prin clipele de extaz. Timpul istoric se consuma prin așa zisa evoluție, prin iluzia progresului. Un moment crucial este epoca istorică greco-romană ce se încheie cu scepticism și invazia barbarilor. Acestia se aliază cu tânărul zeu Isus, zeu lipsit de vechime și marcat de atributele vieții și chinului uman. Continuarea istoriei ne duce spre Renaștere și apoi spre amurgul rafinat al sec. XVIII francez; care subminează religia și aduce ghilotina. De atunci, timpul istoriei se tot subțiază până către sfârșitul sec. XX când, devine evident – pentru Cioran – că acest timp s-a încheiat. Nu mai e vorba acum de un ciclu istoric; ci de însăși ansamblul Istoriei consubstanțial cu Timpul creat de Dumnezeu ce l-a alungat pe om din Paradisul eternității. Ca în orice final, scepticismul și îndoiala ar urma să ocupe scena. Iar, la fel ca în vremea Romei sunt așteptați să se impună noii barbari cu noii lor zei. În acest context, îndoiala sceptică ar trebui să aibe un loc deosebit.

Capitolul trei al cărții se intitulează Scepticul și barbarul. Este reiterată istoria finalului civilizației greco-romane. Putem citi:

“O civilizație începe prin mit și sfârșește prin îndoială...Către sfârșitul antichității scepticismul s-a bucurat de un prestigiu pe care nu-l va mai avea în timpul Renașterii, în ciuda lui Montaigne și nici chiar în secolul XVIII-lea, în ciuda lui Hume...Astăzi, când și noi suntem pe cale să ne schimbăm în zei, vom avea oare destul răgaz să-l cultivăm? Ne va suscita interesul său, sau va fi de-a dreptul interzis, va fi înnăbușit de tunetul dogmelor?”

Cioran porcede în continuare la o analiză fenomenologică a îndoielii, plasată între afirmație și negație. El e de partea negației. care este și specialitatea demonului. Dar, îndoiala e mai puternică decât amândouă. Ea este partea omului, nu a zeului, deoarece : “S-au mai văzut zei suferind dar nu zei îndoindu-se! “

Îndoiala e reamintită prin contrapunerea ei față de certitudini și evidențe. Cioran remarcă faptul că, la fel ca zeii, învingătorii nu se îndoiesc, nu-și suspendă judecata. Ei sunt plini de certitudini. În schimb cel ce se îndoiește e marcat nu de patimă ci de luciditate. Odată cu tema lucidității, Cioran intră într-o zonă antropologică care-l preocupa și frământa de mult; și pe care acum o dezvoltă.

Capitolul patru al cărții e intitulat semnificativ: Demonul este sceptic? .Demonul se definește în primul rând prin negare. Dar, scrie Cioran acum :

“Pentru a-și atinge scopul demonul, spirit dogmatic, apucă uneori în mod strategic pe căile scepticismului; vrea să ne facă să credem că nu va adera la nimic, stimulează îndoiala și, dacă e nevoie, își face din ea un adjuvant”.(pg.76).

În demersul demonului, Cioran evocă tristețile și luciditatea.

“Tristețea este o negație nesigură de sine și, mai mult, incapabilă să se tranforme în afirmație sau îndoială...Ea se potrivește cu infirmitățile...Un demon care, obosit să tot nege, s-ar găsi dintr-o dată fără ocupație...Tristețea ne face să ne gândim la un infern dezafectat pentru că există în ea ceva dintr-o răutate gata să abdice...Ea despătimește devenirea, o obligă să își interiorizeze furia, sa se devore pe sine, să se liniștească distrugându-se...practicarea îndoielii este aducătoare de slăbiciuni și boală...pornim în căutarea ei probabil pentru că suntem determinați de o forță distrugătoare. S-ar putea ca demonul, care nu uită nimic se răzbună pe noi...Furios...ne întunecă mintea și face tot ce poate ca sa ne sileasca să căutăm Insolubilul cu o minucie care ne închide în fața oricărei iluzii și oricărei realități....această căutare se reduce la o cădere metodică în abis”.(pg.76-80).

Intră în discuție acum scepticul dogmatic, cel care nu se mai poate opri din îndoială. Și care, prin luciditate, prin această îndoială în slujba orgoliului celui care se îndoiește, îl face să se considere superior celorlalți. Și asta deoarece el înțelege lucruri asupra cărora alții nu se opresc să mediteze. Dar astfel, se ajunge la o fundătură, la sterilitate și vid; la căderea în eternitatea rea a imobilismului.

Concluzia lui Cioran, care e dezvoltată în ultimul capitol al cărții, dar care se profilează de pe acum, este cea a unei ultime căderi. În perspectiva mitologiei

biblice, prima cădere a fost cea a lui Lucifer. Cea de a doua a fost căderea omului din eternitatea bună a paradisiului în Timp și Istorie ,zona în care amintirea paradisiului,a celui bun, mai e posibilă prin extaz. Acum se pregătește insa cea de a treia cădere, într-o eternitate rea, de infern, cea de după Istorie.Cea care te face sa ai nostalgia timpului istoric.

Penultimul capitol se referă la înțelept. Scepticismul antic, la fel ca stoicismul și epicureanismul, avea și o dimensiune practică, etică, privitoare la : “ce trebuie să facem”. Dacă în privința adevărului scepticii s-au declarat tot timpul căutători, investigatori ai fenomenelor și aparențelor, negând că se poate ajunge la adevărul ultim bazat pe un criteriu infailibil, în domeniul practic ei au pledat pentru neangajare și inacțiune. Pe această cale se ajunge la pacea interioară a indiferenței, la ataraxie. Oprirea sau suspendarea judecății – epocă – e valabilă atât în domeniul teoretic cât și în cel practic. Ceea ce rămâne este subiectul căutător, calm, liniștit, indiferent în fața fenomenelor.

Această imagine a înțeleptului sceptic Cioran o cunoaște dar nu o poate trăi. El este tulburat în permanență de trăiri bulversante, de disperare și suferință, de ideea morții și inutilității. Totul a început cu extazul, care este o trăire a plenitudinii vieții, o cunoaștere a fundamentelor existenței. Un om ce a experimentat extazul – echivalat cu eternitatea cea bună a paradisiului vieții – nu mai poate accede la o indiferență totală, la ataraxie. El va rămâne un neliniștit, care nu acceptă să creadă fanatic, nu așteaptă să aibă certitudini.Astfel incat resimte în interior vidul și plictisul,consecutiv plenitudinii extazului. Cioran nu poate ajunge deci la apatia sufletească a înțeleptului sceptic. Și el aproape că se scuză pentru această incapacitate.

Ultimul capitol comentează **“Căderea din timp”**. Cioran profetizează că acesta e momentul istoric pe care îl trăiește. Dar, printr-o metodă fenomenologică particulară pe care a practicat-o întreaga viață, el corelează propriile trăiri interioare cu ceea ce e esențial în lume, în istorie:

“Nu-i nicidecum improbabil ca o criză individuală să devină într-o zi criza tuturor, ea dobândind astfel nu o semnificație psihologică, ci una istorică. Nu-i vorba aici de o simplă ipoteză; există semne pe care trebuie să ne obișnuim a le citi.

După ce a stricat adevărata eternitate, omul a căzut în timp, unde a izbutit, dacă nu să prospere, cel puțin să trăiască: sigur e că s-a obișnuit cu noua lui condiție. Procesul acestei căderi și al acestei deprinderi se numește Istorie.

Dar iată că-l amenință o altă cădere, a cărei amploare e încă greu de apreciat. De data asta el nu va mai cădea din eternitate, ci din timp; și a cădea din timp înseamnă a cădea din Istorie, înseamnă, devenirea fiind suspendată, împotmolirea în inertia și posaca monotonie, în absolutul stagnării, acolo unde verbul însuși se împotmolește, neputându-se înalta până la blasfemie sau până la implorare. Iminentă sau nu, această cădere e posibilă, ba chiar inevitabilă. Când îi va fi dată, omul nu va mai fi un animal istoric. Și atunci, după ce-și va fi pierdut până și amintirea adevăratei eternități, a primei sale fericiri, își va întoarce privirile spre universul temporal, spre acest al doilea paradis din care a fost izgonit.”(pg.170)

Se poate comenta faptul că, Cioran aduce de fapt în discuție încheierea modernității și a istorismului ei. Si deci instalarea epocii postmoderne. Menținând analogia cu finalul ciclurilor istorice, în crepusculul modernității ar fi urmat să reîntâlnim rafinamentul și scepticismul. Iar pe acest fundal să apară noii barbari cu noii lor zei. Dar, dacă ne gândim bine de prea mare rafinament nu a fost vorba. Cei bogati –care nu au disparut nici-o dată- i-si pot permite desigur capricii variate. Diversitatea nu e oprimată, ea permitând fiecaruia sa-si aleaga o mica particula de cer. Democratia opiniilor, inițiativelor, a propunerilor și opțiunilor ideatice, e prinsă totuși în angrenaje subterane și anonime, cum sugferea Sabato, care l-a vizitat pe Cioran la Paris. Ideile se joacă și se confruntă liber în

agora.Oamenii nu se mai preocupau de un criteriu ultim.Asa ca scepticul nu are pe cine sa combata.

Ap[aremnt a trecut vremea in care Cioran se ridica cu vehemnta,in numele unui scepticism cultural,impotriva tiraniei crezurilor.A trecut ea oare?Ramane Cioran doar un autor de aforisme socante,excelent scrise?

Dar ce e cu noii barbari cu noi lor zei?

Ceea ce a venit și ne înconjoară azi, este o debordanta vitalitate și de o siguranță neproblematizantă. Dacă acesta este infernul în care trăim, dacă aceasta este “încremenirea” în eternitatea cea rea și demoniaca, pe care el a prognosticat-o, înseamnă că realmente ne lipsește ceva,un organ intelectual de tipul capacității de a ne îndoii, lucid și sceptic.

Poate că tema semnificației culturale a scepticismului,subiect al proiectatei teze de doctorat al Mariei Lazarescu,tema pe care Cioran a fost singurul care a dezvoltat-o public in sec.XX nu ar strica să fie conservată cu grijă și menținută într-un orizont de luciditate. Până când lumea va începe din nou să-și pună întrebări fundamentale.

A te îndoii cu adevărat nu e nici lucru ușor nici neimportant. Să nu lăsăm îndoiala doar în tabăra psihopatologiei. Să îi păstrăm locul în cultura , în arena în care se dezbat idei.

Acesta poate ar putea fi mesajul,testamentul ideatic a lui Cioran.